



# Stakeholderbijeenkomst regio Noord Omgevingsspoor VAWOZ 2030

Verslag

Verslag bijeenkomst 15 september 2021

**Berenschot**

## Samenvatting

Op woensdag 15 september 2021 vond een extra bijeenkomst plaats met betrokken professionals in de regio Noord in het kader van de Verkenning Aanlanding Wind Op Zee 2030 (hierna: VAWOZ). Tijdens de bijeenkomst werd het onderzoek Innovatie Doorkruising van het Waddengebied van Royal HaskoningDHV gepresenteerd en werd een toelichting op de verwerking van de onderzoeksresultaten van het onderzoek door Witteveen+Bos (hierna: W+B) in de afwegingsnotitie gegeven.

Een samenvatting op hoofdlijnen:

- Uit het onderzoek van Royal HaskoningDHV zijn 27 potentiële routes naar voren gekomen. Zeven routes zijn na trechtering gedetailleerd onderzocht. Op alle zeven onderzochte routes zijn echter potentiële showstoppers te vinden. Geen van de routes is zomaar uitvoerbaar. Royal HaskoningDHV beveelt aan meerdere routes meer gedetailleerd nader te onderzoeken op uitvoerbaarheid en geeft in overweging een goede dialoog in het gebied te voeren over ecologische waarden, technische uitdagingen en maatschappelijke gronden.
- Het ministerie van EZK geeft aan projecten in het Waddengebied zo veel mogelijk in samenhang bekijken. Ook in bredere context, door te kijken naar de mogelijkheden in Den Helder en Duitsland. Het ministerie is zich bewust van de zorgen in het Waddengebied. De Waddenagenda en de Klimaatopgave zullen zo veel mogelijk hand in hand moeten gaan.
- Stakeholders hebben behoefte aan vervolgonderzoek. In het bijzonder rondom de Eemshaven/Vierverlaten. Op alle door RHDHV onderzochte routes moeten forse uitdagingen worden overwonnen. Dit is mede afhankelijk van de aanwijzing van de windenergiegebieden in het programma Noordzee, dat een nauwe samenhang heeft met VAWOZ. In de RCR-procedures dient goed te worden gekeken naar deze 'show stoppers'.
- Uit de gesprekken in de deelsessies komt naar voren dat stakeholders waarde hechten aan integraliteit van de programma's (VAWOZ 2030/2031-2040, Net Op Zee, PEH, PIDI) en het beperken van schade aan de Waddenzee. Er wordt een dringende oproep gedaan om te clusteren en samenhang te creëren. Ook is een pleidooi gehouden om in één keer door de Waddenzee aan te leggen wat nodig is voor de lange termijn, en niet te werken met verschillende fasen.
- Het belang van overleg met Duitsland over het verdragsgebied is genoemd als een belangrijk aandachtspunt. Stakeholders denken dat wanneer de aanlanding van wind op zee via route 2 kan lopen, dat aanmerkelijk minder schade aan de omgeving zal veroorzaken.

## 1. Inleiding

In het kader van VAWOZ nodigde het ministerie van EZK op 15 september 2021 betrokken professionals uit in de regio Noord voor een bijeenkomst gericht op de verkenning van de aanlanding van windenergie. De bijeenkomst is belegd om de stakeholders te informeren over de stand van zaken rondom het proces VAWOZ 2030 en de planning richting de besluitvorming over VAWOZ 2030 dit najaar. Ook zijn de bevindingen uit het onderzoek Innovatie Doorkruising Waddengebied gepresenteerd door Royal HaskoningDHV. Royal HaskoningDHV heeft onderzocht wat de mogelijkheden zijn om de Waddenzee zoveel mogelijk te ontzien bij de aanlanding van offshore windenergie in Noord-Nederland. Vervolgens heeft ingenieursbureau W+B een toelichting gegeven hoe zij de resultaten uit het onderzoek van Royal HaskoningDHV verwerken in de afwegingsnotitie. Tot slot is een doorkijk gegeven richting het vervolgproces, VAWOZ 2031-2040.

### Het programma

Het programma van de stakeholderbijeenkomst was op hoofdlijnen als volgt:

- Plenaire opening en toelichting:
  - Welkomstwoord door Mariëlle Hetem (EZK)
  - Toelichting proces en besluitvorming VAWOZ door Jeanette Veurman (EZK)
  - Toelichting onderzoeksresultaten Innovatie Doorkruising Waddengebied door Marc Jager (Royal HaskoningDHV)
  - Toelichting verwerking onderzoeksresultaten in de afwegingsnotitie door Teun van Breukelen (W+B)
- Parallele deelsessies
  - In gesprek met de deelnemers

### Leeswijzer

In dit verslag leest u achtereenvolgens een verslag van de plenaire sessie (hoofdstuk 2) en de drie deelsessies (hoofdstukken 3, 4 en 5). Tot slot treft u in hoofdstuk 6 een overzicht aan met deelnemende organisaties. Bij vragen over of opmerkingen bij dit verslag kunt u contact opnemen met de projectleiding via [VAWOZ@minezk.nl](mailto:VAWOZ@minezk.nl).

## 2. Plenaire sessie

De bijeenkomst van vandaag richt zich op de verkenning voor de aanlanding van wind op zee in de periode tot 2030. In het plenaire deel licht een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK de stand van zaken rond het proces van VAWOZ 2030 toe. Vervolgens presenteert Royal HaskoningDHV de onderzoeksresultaten van het onderzoek Innovatie Dorkruising Waddengebied en geeft W+B een korte toelichting op de verwerking van de onderzoeksresultaten in de afwegingsnotitie.

### Welkomstwoord

Mariëlle Hetem verwelkomt de aanwezige deelnemers namens het ministerie van EZK. Zij geeft een toelichting op de context van het project. De Klimaatopgave is een grote en belangrijke opgave voor mens en natuur. In sommige gebieden is de klimaatopgave complex voor projecten voor duurzame energieopwekking, zoals in het Waddengebied. Het ministerie van EZK wil projecten in dit gebied zo veel mogelijk in samenhang brengen. Ook in bredere context door te kijken naar de mogelijkheden in Den Helder en Duitsland. Het ministerie van EZK is zich bewust van de terechte zorgen ten aanzien van het Waddengebied. De Waddenagenda en de Klimaatopgave zullen zo veel mogelijk hand in hand gaan.

### Toelichting op de stand van zaken VAWOZ 2030

Jeannette Veurman geeft namens het ministerie van EZK een overzicht van de laatste stand van zaken rondom het proces van VAWOZ. Zij licht het doel en de scope van VAWOZ in deze vierde bijeenkomst toe. De verkenning is bedoeld om inzicht te krijgen in kansrijke aanlandlocaties om wind op zee en elektronen en na 2030 ook moleculen naar het land te brengen. Den Helder komt pas in beeld voor de verkenning voor 2031-2040. Tot 2030 kijkt het ministerie vooral naar het aanlanden van elektronen, waarbij het uitgangspunt het huidige en geplande hoogspanningsnet is. Na 2030, in de periode 2031-2040 is den Helder wel in beeld voor het aanlanden van elektronen en moleculen en van nieuwe infrastructuur.

De projectleider van het Programma Noordzee vertelt iets over de aanwijzing van windgebieden in het programma Noordzee 2022-2027. Op dit moment worden deelgebieden doorgerekend om 10 GW extra te kunnen aanlanden. Doordat de ruimte beperkt is, is er weinig keuze. In Noord-Nederland wordt gekeken naar zoekgebied 4 en 5 Oost boven de Wadden. Het proces is erop gericht dat de staatssecretaris in oktober 2021 een besluit kan nemen.

Jeanette Veurman vervolgt haar presentatie en licht de tussenstand van de onderzoeksresultaten toe. Ook zij stelt dat vanwege ruimtelijke beperkingen er weinig mogelijkheden zijn om 10 GW extra aan te laten landen. Kansrijke locaties voor 6 GW zijn Borssele en de Maasvlakte. Daarnaast zijn er een paar forse uitdagingen zoals in Geertruidenberg en de Eemshaven 2-4 GW. De oostelijke routes zijn vanwege technologie en ecologie (Natura-2000) complex. In de ruimtelijke procedure zal hiervoor gedetailleerd onderzoek worden gedaan. Er is in de afgelopen maanden veel bruikbare informatie beschikbaar gekomen. Desondanks bestaat er ook nog onzekerheid. In het bijzonder over de aanlandingslocaties Eemshaven/Vierverlaten. Op alle routes moeten echter forse uitdagingen worden overwonnen zoals de onzekerheid over de vergunningverlening in het verdragsgebied Eems-Dollard. Dit is mede afhankelijk van de aanwijzing van windenergiegebieden in het programma Noordzee dat een nauwe samenhang heeft met VAWOZ.

Naar verwachting zal de (demissionaire) staatssecretaris van EZK – **Klimaat en Energie** in oktober 2021 een besluit nemen over de verkenning. Daarna besluit het (demissionaire) kabinet over het ter inzageleggen van het aanvullend ontwerp voor het Programma Noordzee 2022-2027. Het Kabinet zal in maart 2022 besluiten over het definitieve Programma Noordzee, waarin het de windenergiegebieden aanwijst. De staatssecretaris weegt af welke routes naar

Eemshaven verder onderzocht moeten worden in een ruimtelijk procedure. Elementen die een rol spelen zijn ecologie, technologie en juridische mogelijkheden. Zodra er een besluit is genomen, starten de ruimtelijke procedures. Van het voornemen wordt een kennisgeving gepubliceerd.

### **Toelichting op het onderzoek Innovatie Doorkruising van het Waddengebied**

Marc Jager van Royal HaskoningDHV licht de bevindingen uit het onderzoek (95%-versie) Innovatieve Doorkruising Waddengebied toe. Dit onderzoek is in de afgelopen vier maanden uitgevoerd. Royal HaskoningDHV heeft onderzocht wat de mogelijkheden zijn om de Waddenzee zoveel mogelijk te ontzien bij de aanlanding van offshore windenergie in Noord-Nederland. Tot 2030 voornamelijk kabels en na 2030-2040 naar de ruimte per route voor extra kabelaansluitingen en een waterstofleiding. Het onderzoek richt zich op het oostelijk Waddengebied van Ameland tot het Eems-Dollardgebied. Uit het onderzoek tot nu toe is duidelijkheid gekomen over de af te leggen afstand tot de kust. Van de oorspronkelijke 27 routes, zijn na trechtering 7 routes overgebleven die aan het beoordelingskader zijn onderworpen. Royal HaskoningDHV heeft geen conclusies getrokken. Het is de bedoeling dat bestuurders hun conclusies trekken uit de beschikbare informatie.

Marc Jager toont een kaart van de onderzochte routes en de genomen stappen om de 27 routes te trechteren tot 7 overgebleven routes. De belangrijkste bevindingen van de 7 routes:

- Op alle routes zijn er potentiële 'showstoppers' te vinden, die problemen kunnen opleveren, op technisch vlak of qua vergunbaarheid. Geen van de routes is zomaar uitvoerbaar
- Het onderzoek is uitgevoerd op meerdere aspecten o.a. morfologie, ecologie, techniek, kosten en planning.
- Theoretisch kan de doelstelling tot 2030 met deze routes gerealiseerd worden
- In een vervolgfase zullen routes met meer detail moeten worden uitgewerkt en nader worden onderzocht
- Royal HaskoningDHV beveelt aan meerdere routes gedetailleerd te onderzoeken op uitvoerbaarheid  
RoyalHaskoningDHV geeft in overweging een goede dialoog in het gebied te voeren over ecologische waarden, technische uitdagingen en maatschappelijke gronden

### **Reacties op het onderzoek**

Een vertegenwoordiger van de Waddenacademie geeft aan dat de Waddenacademie een review zal uitvoeren op het rapport van Royal HaskoningDHV. De Waddenacademie heeft daarnaast, op verzoek van het samenwerkingsverband Parlement en Wetenschap, een contraexpertise uitgevoerd op de doorlopen procedure in het project Net op Zee Ten Noorden van de Wadden. In de contra expertise heeft de Waddenacademie getoetst hoe een toetsingskader er op basis van de Agenda voor het Waddengebied 2050 er uit zou hebben moeten gezien en is nagegaan welk toetsingskader de regering heeft toegepast. De notitie van de Waddenacademie is op 10 september jl. gepubliceerd op de site van Parlement en Wetenschap en aangeboden aan het ministerie van EZK ('Contra-expertise besluitvorming voorkeursalternatief 'Net op Zee ten noorden van de Waddeneilanden', d.d. 7 september 2021).

### **Toelichting op verwerking onderzoeksresultaten in de afwegingsnotitie**

Teun van Breukelen van W+B licht de bevindingen uit de afwegingsnotitie toe. Hij laat zien wat is onderzocht in de vijf zoekgebieden met aansluitingen. De bevindingen zijn dat aanlanding vanuit zoekgebied 5 naar Eemshaven en Vierverlaten met 4 GW mogelijk is. Beide aanlandlocaties zijn kansrijk, met verschillende aandachtspunten. Kijkend naar de ruimtelijke resultaten valt op dat voor beide onderzoeken verschillende uitgangspunten zijn gebruikt. Teun van Breukelen geeft aan dat dit niet vreemd is, omdat de uitgangspunten passen bij het doel van het onderzoek. Na de besluitvorming in oktober 2021 zal de pilot van de voorverkenning VAWOZ 2031-2040 beginnen.

De gespreksleider constateert dat er een vraag is gesteld over de tijdsdruk. De vraag van een deelnemer is of de realisatie van de klimaatopgave voldoende ruimte/tijd biedt voor nadere uitwerking en weging van de criteria voor de Noordzee, Waddenzee en landbouw. Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK antwoordt dat de

uitwerking van de criteria in de detailonderzoeken aan de orde komt. De vertegenwoordiger bevestigt dat het tijdspad krap is. Ook wordt geconstateerd dat het verdiepende vervolgonderzoek op het werk van Royal HaskoningDHV tijd kost. Een andere deelnemer wil weten of dit past in het besluitvormingstraject over Net op Zee Ten Noorden van de Wadden, gegeven de doelstelling voor aansluiting van het windpark in 2022. Vanuit EZK wordt bevestigd dat dit past bij de integrale afweging.

### 3. Deelsessie 1

**De gespreksleider heet de aanwezige deelnemers hartelijk welkom in de deelsessie. De gespreksleider nodigt de aanwezigen uit om in gesprek te gaan aan de hand van drie vragen: 1) welke varianten moeten worden meegenomen in het vervolgtraject in de ruimtelijke procedure? 2) zijn er aandachtspunten om mee te geven aan de staatssecretaris in de besluitvorming over het vervolgproces? 3) zijn er in het vervolgproces zaken die de deelnemers willen meegeven voor het proces ná VAWOZ 2030?**

Een vertegenwoordiger van EZK (PEH) vertelt dat op 16 september in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe bijeenkomsten plaatsvinden over het Programma Energie Hoofdstructuur (PEH). Het PEH is nauw verbonden met VAWOZ. Het zou volgens de vertegenwoordiger van EZK goed zijn om VAWOZ en het PEH zo goed mogelijk op elkaar af te stemmen.

Een deelnemer van de Natuur- en Milieufederatie Groningen stelt dat het belangrijk is om nu te inventariseren hoeveel energie in de toekomst in Noord-Nederland nodig is. Hij stelt voor om vast te stellen hoeveel verbindingen door de Waddenzee nodig zijn om tot 2050 aan de energiebehoefte te voldoen. De infrastructuur zou daarop moeten worden afgestemd zodat deze in één keer kan worden aangelegd, integraal. Dit levert zo min mogelijk schade op aan het kwetsbare gebied. Herstel van ingrepen in de Waddenzee kost namelijk vele jaren. Telkens de bodem beroeren voor extra kabels of leidingen helpt de Waddenzee telkens achteruit. Het langetermijnperspectief laat zien hoeveel GW in de toekomst nodig is, los van waterstoftransport.

Een spreker van de gemeente Het Hogeland sluit zich aan bij de opmerking van Natuur- en Milieufederatie Groningen. Hij vindt het een terechte vraag om nu te bepalen welke energiebehoefte in de toekomst nodig zal zijn. Hij stelt ook dat het zinloos is stroom aan te landen die niet gebruikt gaat worden. Verder vraagt de spreker aandacht voor het gebruik van het gasnet van Gasunie. Gasunie wil dit namelijk aanpassen voor waterstoftransport. Een bundeling van kabels en leidingen zal de schade van de ingreep beperken.

Een deelnemer van LTO Noord wil in het belang van de landbouw routes zo veel mogelijk op elkaar laten aansluiten. Hij beveelt dit als vervolgonderzoek aan voor het detailniveau-onderzoek.

Een deelnemer van het Omgevingsberaad Wadden (OBW) licht toe dat er een berekening is gemaakt over de toekomstige energiebehoefte. Daarnaast zijn er serieuze initiatieven voor waterstofproductie op land. De reactie over bundeling van kabels of leidingen is complex. Kabels worden sowieso niet in één bundel getrokken, maar kabel voor kabel. Voor bundeling in één buis of corridor moeten de effecten goed worden onderzocht.

Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK wil het beeld wegnemen dat de projectorganisatie niet verder kijkt dan 2030. Er wordt waar mogelijk veel verder over de horizon gekeken. De vraagontwikkeling voor die tijd is onvoldoende duidelijk. Er wordt nu gekeken naar wat inpasbaar is en wat daarnaast nog past om toekomstige ontwikkelingen niet weg te nemen. Toekomstige vraagontwikkeling houdt het ministerie van EZK ook bezig. Die is erg onzeker. Het ministerie van EZK houdt de ontwikkelingen goed in de gaten. Tevens probeert het ministerie van EZK te kijken naar de aanleg voor 2030, in combinatie met de toekomstige ontwikkeling.

Een vertegenwoordiger van TenneT reageert op de opmerkingen over de bundeling van kabels. Kabels in één keer aanleggen in samenhang met de benodigde en toekomstige capaciteit, dat is wat Royal HaskoningDHV heeft onderzocht. Zij hebben gekeken wat theoretisch mogelijk is. In het vervolgonderzoek zal op detailniveau het onderzoek zich hierop moeten verdiepen.

Natuur- en Milieufederatie Groningen vindt dit antwoord onbevredigend, omdat de indruk ontstaat dat de vraag over duurzame aanleg telkens vooruitgeschoven wordt. De vertegenwoordiger wijst op het uitgangspunt zoals dat zou moeten zijn: slechts één keer een kabel door het Wad leggen, via het minst schadelijke tracé. Hij vindt het

jammer dat hij hier geen gehoor op krijgt. Hij denkt ook dat er veel meer informatie beschikbaar is, dan nu wordt gebruikt. Hij wijst erop dat geen beslissingen genomen mogen worden op grond van onvolledige informatie. Wanneer nu een overcapaciteit aan kabels wordt neergelegd, is het in de toekomst gemakkelijker een windpark te bedenken dat daarop kan aansluiten.

De corridorgedachte lijkt het OBW eveneens een goede stap. De vertegenwoordiger van het ministerie van EZK bevestigt deze gedachte. Daarbij moet onderzocht worden welke ruimte beschikbaar is en wat daarin past. De vraag is of één corridor voldoende is en of daar voldoende ruimte voor is. Het ministerie van EZK is ook geen voorstander van kabel na kabel door de Waddenzee te leggen mede omdat ze voor elke ingreep moeten langskomen in de omgeving. Een corridor is qua vergunning handig. Daarbij blijft het lastig om ingrepen te doen in Natura-2000 of werelderfgoed-gebied. Daarom zal het ministerie van EZK zoveel mogelijk in gesprek met de omgeving blijven.

Ten slotte complimenteert een vertegenwoordiger van het OBW het ministerie van EZK met het gevolgde proces. Het betrekken van de stakeholders bij dit proces en de gelegenheid om mee te denken is goed voor het participatieproces en het project. Hij heeft wel zorgen over de besluitvorming omdat er nog veel onzekerheden bestaan. Ook in gebieden waar onzekerheden zijn, moet onderzoek worden gedaan. Hij wijst op de locatie Den Helder, die vaak wordt genoemd als uitstekende aanlandingslocatie. De kwaliteit van besluitvorming wordt beter, wanneer er openheid komt over de onderdelen waarover de staatssecretaris moet besluiten.

Ten slotte beveelt dezelfde deelnemer aan om de coördinerende minister van IenW voor het Waddengebied nauw bij het proces te betrekken. Vanuit het ministerie van EZK wordt bevestigd dat er interdepartementale afstemming plaatsvindt en dat de ministers van EZK en IenW afstemmen over dit gebied.



## 4. Deelsessie 2

**De gespreksleider heet de aanwezige deelnemers hartelijk welkom in de deelsessie. De gespreksleider nodigt de aanwezigen uit om in gesprek te gaan aan de hand van drie vragen: 1) welke varianten moeten worden meegenomen in het vervolgtraject in de ruimtelijke procedure? 2) zijn er aandachtspunten om mee te geven aan de staatssecretaris in de besluitvorming over het vervolgproces? 3) zijn er in het vervolgproces zaken die de deelnemers willen meegeven voor het proces ná VAWOZ 2030?**

De gespreksleider informeert of er vragen zijn naar aanleiding van de presentatie van Royal HaskoningDHV over het onderzoek Innovatie Doorkruising Waddengebied. De vertegenwoordiger van It Fryske Gea verwijst naar een in de chat gemaakte opmerking over de ecologische schade in het tracé in de Noordzee en het effect daarvan op de entree tot de Waddenzee. Deze zaken worden los van elkaar beschouwd. De deelnemer is benieuwd of deze tracés bij elkaar komen of dat deze mogelijkheid niet wordt onderzocht.

De vertegenwoordiger van W+B antwoordt dat in het effectenonderzoek VAWOZ is gekeken naar de kabelverbinding van platforms naar aanlandlocatie in het Noordzeegebied, waaronder de Borkumse stenen. Die zijn in de alternatieve tracés wat betreft de kritieke waarden zoveel mogelijk vermeden. De gehele lijn is beoordeeld en gepresenteerd in het effectenonderzoek op 9 juli 2021. De vertegenwoordiger van Royal HaskoningDHV vult aan dat Royal HaskoningDHV geen aanvullend onderzoek heeft gedaan op de routes die door W+B zijn onderzocht, omdat Royal HaskoningDHV zich heeft gericht op de doorkruising van het Waddengebied. De routes van W+B zijn wel meegenomen in het trechterproces.

De deelnemer vanuit de Visserijorganisatie "Hulp in Nood" merkt op dat er nog veel vragen zijn over de effecten van elektromagnetische straling op het zeeleven en de vismigratie als de kabels eenmaal in gebruik zijn. Op de vraag of dit aspect in de onderzoeken wordt meegenomen antwoordt de vertegenwoordiger van Royal HaskoningDHV dat dit niet specifiek is meegenomen, omdat het niet onderscheidend is voor de verschillende routes. Een vertegenwoordiger van W+B vult aan dat dit effect als beoordelingsaspect is opgenomen, maar dat er nog veel leemtes in kennis bestaan.

De gespreksleider vraagt welke varianten volgens de deelnemers in het vervolgtraject moeten worden meegenomen. De deelnemer vanuit de gemeente het Hoge land is voorstander van de routes 8 en 9 uit het rapport van Royal HaskoningDHV. Op langeretermijn is ook route 2 interessant als een akkoord met Duitsland kan worden bereikt. Route 9 spaart de natuur het meest in vergelijking met andere routes. Route 8 is kort en dezelfde techniek kan worden gebruikt als bij route 12.

Een vertegenwoordiger vanuit Natuurmonumenten merkt op dat de focus ligt op aanlanding in de Eemshaven. Als tot 2030 Den Helder niet aan de orde is, dan pleit hij ervoor serieus te kijken naar IJmuiden. De overwegingen om IJmuiden uit te sluiten ziet hij graag beter onderbouwd. Een route naar de Eemshaven hoeft niet persé 6 of 8 GW te transporteren. Een route langs de vaargeul vindt hij het meest voor de hand liggend. Hij pleit ervoor bestaande routes te concentreren voor de aanlanding en zo zwaar mogelijke kabels te gebruiken om de graafwerkzaamheden te beperken. Ook plaatst hij vraagtekens bij de hoeveelheid elektronen die via de Eemshaven aangeland zouden moeten worden. Een vertegenwoordiger van EZK merkt op dat de aanlanding op alle potentiële locaties lastig is. De vraag is hoe de aanlanding over de verschillende potentiële locaties het beste kan worden verdeeld. Een vertegenwoordiger van W+B vult aan dat in de effectenstudie van W+B IJmuiden is onderzocht, beoordeeld en minder kansrijk is bevonden tot 2030. In de verkenning 2031-2040 ligt dat anders, wat ook geldt voor aanlanding in Den Helder.

De gespreksleider informeert naar de visie van de deelnemer vanuit de provincie Groningen over hetgeen is opgemerkt over de route langs de vaargeul in de Eemshaven als beste optie en de genoemde capaciteitsbehoefte

in de Eemshaven. De deelnemer vanuit de provincie Groningen herkent de wens van Natuurmonumenten om de aanlanding zoveel mogelijk te concentreren en in één keer goed te doen. De provincie Groningen kijkt daar ook zo tegenaan. In het energiecluster in Eemshaven/Delfzijl wordt 25% van de Nederlandse elektriciteit opgewekt met centrales die rond 2030 moeten uitfasen. Dit is een cluster van economische betekenis en veranderingen hebben gevolgen voor de werkgelegenheid en de leefbaarheid. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de rest van de elektriciteitsvraag in Noordwest-Europa, er is vraag naar 4 tot 6 GW groene energie rond 2030, exclusief wat Nederland nog meer nodig heeft om de elektriciteitsvraag te verduurzamen. Ook de huidige voorziening van 75% energie uit aardgas zal ook verduurzaamd moeten worden.

De deelnemer vanuit de Vissersbond benadrukt het belang om kabels zoveel mogelijk te clusteren. De vertegenwoordiger pleit ervoor dat EZK actief aannemers van kabelleidingen aanspoort om in samenspraak aanleg van kabels te clusteren. De vertegenwoordiger van TenneT stelt dat dit een terechte vraag, is die nader moet worden uitgezocht. De vertegenwoordiger van TenneT kan niet te zeggen of er eerder is afgesproken om samen op te trekken. Vanuit de gemeente Het Hogeland wordt aangevuld dat eerder onderzoek heeft uitgewezen dat uit ecologische en morfologische oogpunt, het juist beter is om niet alle kabels tegelijk aan te leggen maar daar een periode van 6-7 jaar tussen te laten. Daarmee is het idee om corridors aan te leggen van de baan.

De gespreksleider informeert naar suggesties die de staatssecretaris kan meenemen in de besluitvorming en suggesties voor de ruimtelijke procedure VAWOZ na 2030. De deelnemer vanuit de gemeente Het Hogeland merkt op dat er in het Ruhrgebied een grote vraag is naar waterstof(productie). Hij pleit ervoor dat de ministeries van EZK en LenV in overleg treden met Duitsland over de ruimte rondom route 2 en is van mening die route te openen en te benutten. Dat biedt perspectief voor de langere termijn.

De deelnemer vanuit de provincie Groningen sluit zich aan bij de opmerking van de deelnemer vanuit gemeente Het Hogeland om besprekingen te openen over de mogelijkheden om vanuit het Eemsgebied te voorzien in de vraag van het Ruhrgebied. De spreker wil de minister van EZK het belang van zorgvuldige besluitvorming meegeven teneinde te vermijden dat het proces stukloopt op de eerste kabel waardoor het draagvlak zo kwetsbaar wordt dat daarna niets meer mogelijk is. Zij roept de minister op goed te luisteren en alles mee te nemen wat wordt aangedragen in de besluitvorming.

De deelnemer vanuit Vissersvereniging "Hulp in Nood" sluit zich hierbij bij aan. De spreker vult aan dat er een goed evenwicht moet zijn tussen enerzijds het strakke tijdsplan van de besluitvorming en het draagvlak voor het proces. De deelnemer denkt dat de participatie van alle belanghebbenden onder druk komt te staan, als de minister te strak vasthoudt aan het tijdsplan. In Noord-Nederland spelen meerdere energieprojecten. In algemene zin vraagt spreker meer aandacht voor de gevolgen van politieke besluiten op de regio, waarvoor niet altijd draagvlak is.

De deelnemer vanuit It Fryske Gea merkt op dat de afwegingstabel suggereert dat alle aspecten gelijkwaardig zijn, terwijl dat niet het geval is. De waardering voor de Waddenzee als Werelderfgoed is spijkerhard. De spreker pleit ervoor om de impact van de technologische ingrepen zo klein mogelijk te houden.

De deelnemer vanuit de ANWB spreekt waardering uit voor de manier waarop de stakeholders betrokken zijn. In de toeristische sector spreekt men over een werelderfgoed gebied en een nationaal park. Dat tracés dit gebied doorkruisen is vanuit deze invalshoek moeilijk te accepteren. Tracés buitenom deze gebieden hebben vanzelfsprekend de voorkeur. Het staat vast dat er meerjarige schade ontstaat door de aanleg van kabels door de Waddenzee.

Een vertegenwoordiger van het ministerie van EZK spreekt zijn waardering uit voor de actieve bijdrage van de deelnemers. Hij bevestigt de vraag om niet alle afwegingsaspecten gelijkwaardig te behandelen: dat is zeker niet het geval. De voordelen en nadelen van de aspecten in de afwegingstabel worden ook gewogen tegen andere belangen. De kosten van een kabel wegen bijvoorbeeld niet op tegen de doorkruising van de Waddenzee. Daar houdt de staatssecretaris rekening mee in de besluitvorming.

## 5. Deelsessie 3

**De gespreksleider heet de aanwezige deelnemers hartelijk welkom in de deelsessie. De gespreksleider nodigt de aanwezigen uit om in gesprek te gaan aan de hand van drie vragen: 1) welke varianten moeten worden meegenomen in het vervolgtraject in de ruimtelijke procedure? 2) zijn er aandachtspunten om mee te geven aan de staatssecretaris in de besluitvorming over het vervolgproces? 3) zijn er in het vervolgproces zaken die de deelnemers willen meegeven voor het proces ná VAWOZ 2030?**

De gespreksleider inventariseert of de aanwezigen vragen hebben over het onderzoek van Royal HaskoningDHV. Een deelnemer van de Waddenacademie vraagt naar de belangrijkste showstoppers. De vertegenwoordiger van Royal HaskoningDHV antwoordt dat de belangrijkste potentiële showstoppers in het westelijk Waddengebied vergunbaarheid en ecologische waarden betreffen. In het oosten zijn dit meer de technische aspecten en in het referentiegebied is dit de vergunbaarheid. Een deelnemer van Natuur en Milieu vraagt of er een vertaalslag komt van de gepresenteerde tabel. De deelnemer vraagt wat bijvoorbeeld de negatieve waardering betekent bij haalbaar en maakbaar? Een vertegenwoordiger van Royal HaskoningDHV antwoordt dat het om een onderlinge weging gaat tussen de aspecten. Als bij een route een negatieve waardering staat en bij een andere route een neutrale waardering, dan scoort de ene route op dat aspect negatiever dan de andere route.

Een deelnemer van Haven Lauwersoog vraagt in welke mate voorspellingen ten aanzien van technologische ontwikkelingen worden meegenomen in het onderzoek van Royal HaskoningDHV. Er wordt nu vaak voor een ander tracé gekozen omdat kabels niet te dicht bij elkaar mogen liggen, terwijl het wellicht handiger is om één corridor te maken voor toekomstige kabels. Vanuit Royal HaskoningDHV wordt geantwoord dat de haalbaarheid van tunnelconcepten tot 2030 minimaal wordt geacht. De toe te passen technieken moeten minstens een pilot hebben gehad.

Een deelnemer van Haven Lauwersoog vraagt hoe de voorkeur voor een tracé kan worden aangegeven als bepaalde tracés nu al buiten de trechter vallen. Als voorbeeld noemt hij het tracé via een van de twee vaarwegen van de Eemshaven. De noodvaarweg is echter al vele jaren niet gebruikt; dit kan tot een andere afweging leiden. De vertegenwoordiger van Royal HaskoningDHV antwoordt dat dit detailniveau nog niet is bestudeerd. Er is wel op basis van eerdere onderzoeken out of the box gekeken wat gezien de technische situatie een logische route is. Vanuit EZK wordt over het besluitvormingsproces aangevuld dat een tracévariant voor 2030 uitgevoerd moet kunnen worden.

De gespreksleider vraagt welke varianten volgens de deelnemers in het vervolgtraject moeten worden meegenomen en waarom. Een deelnemer van Natuur en Milieu is van mening dat route 2 nader moet worden onderzocht. Deze route komt er goed uit qua ecologische effecten en ruime beschikbaarheid voor toekomstige uitbreiding, maar de vergunbaarheid en realisatietijd bij deze route scoren negatiever. Hier moet met de Duitse overheid over worden gesproken. Een deelnemer van de Kustwacht merkt over de kabelaanleg op dat onverwachte objecten voor vertraging kunnen zorgen, zoals explosieven en oorlogsmonumenten

Een vertegenwoordiger van RWS raadt aan met name te kijken naar het wantij-gebied, omdat dit technisch gezien en wat beheer betreft, een goede positie is voor een kabelcorridor. Wat betreft de routes in het oosten is het van belang aandacht te hebben voor aspecten van vergunningverlening in het Eems-Dollardverdragsgebied. Dit kan een lange tijd in beslag nemen. Daarnaast is technisch gezien dit gebied een uitdaging. Verder is het een theoretische exercitie dat er 6,7 GW zou kunnen worden aangelegd. Er is uitgegaan van 50 meter afstand tussen de kabels in de corridor, maar het is de vraag of de eigenaren van naastliggende kabels en leidingen hiermee akkoord gaan.

De gespreksleider stelt de vraag wat de aanwezigen de staatssecretaris als aandachtspunten ten aanzien van de besluitvorming willen meegeven. Een vertegenwoordiger van de provincie Fryslân merkt op dat de voorkeur via oost is (routes 9, 8, 6 en 2). Als dit technisch onhaalbaar is, dan gaat de voorkeur uit naar west (routes 11 en 12). Voordat een besluit wordt genomen, moeten de routes goed zijn onderzocht. Vanuit EZK wordt opgemerkt dat route 9 voor een groot gedeelte door het referentiegebied gaat en route 8 dwars door het referentiegebied. Het referentiegebied is in het traject Ten noorden van de Waddeneilanden afgevallen omdat dit niet vergunbaar was. De vertegenwoordiger van EZK vraagt hoe deelnemers aankijken tegen de doorkruising van het referentiegebied.

Een deelnemer van de Waddenacademie antwoordt dat het referentiegebied vervalt als dit wordt doorkruist. Er wordt dan niet meer voldaan aan de afspraken die met Duitsland en Denemarken zijn gemaakt. De deelnemer van Haven Lauwersoog vraagt naar de techniek: wordt erdoor of onder het referentiegebied heengegaan? Wordt er rekening gehouden met innovatieve boortechnieken?

Een vertegenwoordiger van Natuur en Milieu ziet op basis van de tabel van Royal HaskoningDHV geen redenen om het referentiegebied mee te nemen. Wat betreft ecologie, kostenaspecten en ruimte voor de toekomst scoort dit gebied niet goed. De spreker geeft de staatssecretaris mee om naar een oplossing te kijken waar ruime uitbreidingsmogelijkheden zijn. Ook geeft hij mee om te kijken naar mogelijkheden om de natuur elders te versterken dan wel de negatieve effecten op de ecologie te mitigeren.

De deelnemer van Kustwacht geeft mee dat waterstof eerder noodzakelijk kan zijn als de vraag vanuit de markt snel toeneemt. Wellicht is het goedkoper als voor een andere manier van transport wordt gekozen. Vanuit EZK wordt aangegeven dat waterstof voor 2030 niet wordt meegenomen, voor VAWOZ 2031-2040 is dat een belangrijke pijler.

## 6. Deelnemende partijen

ANWB  
Berenschot  
Brancheorganisatie Zeehavens  
Cruise Port Rotterdam  
De Rijke Noordzee  
Dienst der Hydrografie  
EBN  
Energie NL  
Gasunie  
Gemeente Groningen  
Gemeente Het Hogeland  
Groningen Seaports  
Groninger Landschap  
Havenbedrijf Den Helder  
Haven Lauwersoog  
It Fryske Gea  
Kustwacht  
Loodswezen  
LTO-Noord  
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat  
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit  
Ministerie Infrastructuur en Waterstaat  
Natuur en Milieu  
Natuur en Milieufederatie Groningen  
Natuur en Vogelwacht Schiermonnikoog  
Natuurmonumenten  
Nederlandse Akkerbouw Vakbond  
Nederlandse Vissersbond  
Nogepa  
netVISwerk  
Omgevingsberaad Waddengebied  
Provincie Fryslân  
Provincie Groningen  
Provincie Noord-Holland  
Royal HaskoningDHV  
RVO, Bureau Energieprojecten  
Rijkswaterstaat  
Staatsbosbeheer  
Stichting de Noordzee  
Stichting La Mer  
TenneT  
Visserijorganisatie "Hulp in nood"/"ons belang"  
Vogelbescherming Nederland  
Waddenacademie  
Waddenvereniging  
Waterschap Noorderzijlvest  
Witteveen+Bos